

Yazı Başlığı: Dîn-i İslâm'da Hedef-i Münâkâşa Olan Mesâil'den Sigorta ve Kumar

Müellif: Mustafa Sabri Efendi

Dergi: Beyanülhak, Cilt 4, Sayı 100

Tarih: 21 Şubat 1326

Sigorta namıyla maruf olan ve sâha-i cereyânı gittikçe tevessü' eden (genişleyen) muamelenin sûret-i hâzırası itibariyle adem-i meşruiyetinden, ve ukûd-i meşru'adan birine ircâ'ı çaresinin bulunup bulunamayacağından bahsedecek değiliz. İnsanların medâr-ı maişet ve servetlerinin hasbe't-tâkati'l-beşeriyye (insanın gücü yettiği kadar) muhafaza-i mevcudiyeti ve ticarete emniyet ve terakkinin husûlü için kabulüne lüzum-i kat'î görünen bu muamelenin yerine kaim olmak üzere ahkâm-ı celîle-yi fikhîyemizin hudûd-i müdevvenesi dahilinde ibr akd-i meşrû', bir mesele-yi fikhîye bulunmadığı ve'l-hâsıl ahkâm-ı şer'iiyemizin bu gibi ihtiyâcât-ı zaruriye ve mübremeyi kâfil olacak surette ta'dîl ve tevsî'i (zarurî ihtiyaçları karşılayacak bir şekilde değiştirilmesi ve genişletilmesi) bir vazîfe halini almış olduğu hakkında bazı fikirlerce kanaat hâsıl ve hâdis olmuştur ki bizim de en ziyâde tedkîk ve tezyif edeceğimiz cihet işte burasıdır.

Evvela şurasını arzedelim ki halkın emvâlini sigortaya kabul eden şirketlerde kendi sermayelerini müteselsilen yekdiğerine sigorta etmek mutâd olduğu cihetle bir kaza vukuunda mal sahibinin zararını sigortaya kabul eden kumpanya[1] ve o kumpanyanın zararını diğer kumpanyaları ve hatta umum-i kumpanyaların zararını da sigorta şirketlerinde mukayyet olduğu halde kazadan masun kalan emvâlin bedâlet-i taksîtiyeleri telâfi ederek mezkur zararın kumpanyalarla onlara münasebeti bulunan ahâli beyninde inkisam eylemesi sigorta muamalesine, kumpanyalara alet istifade olmaktan ziyade bir reng-i teâvün (yardımlaşma rengi) veriyor gibi görünmekte ise de bir kere de şu ciheti düşünelim ki meselâ hanesini göze aldırılan bir ücret, bir fedakârlık mukabilinde harîk (yanmış) sigortasına koyan adam geceleri rahat rahat uyku uyumasına mani' olacak derecede derûnunda ukdezen-i ihtilâf (kalp daralmasına sebep) olan bir vesveseyi, bir ihtimal-i ma'kûsu (uğursuz ihtimali) bertaraf etmiş olur değil mi? İşte sigortanın en büyük fâidesini teşkîl eden şu hal, dikkat olunca mezkûr adamın —hiss-i iffet ve hamiyeti ne derecelerde

metin ve mükemmel olursa olsun— hanesini muhâfaza husûsunda evvelki kadar dikkat ve i'tinâyâ ihtiyacı kalmamasından ibarettir. Ki herkes hakkında fazilet-i insâniyesinin za'fına göre bir nisbet-i mütezayide (doğru orantı) ile cârî olan şu hâlin, kesret-i vuku'una meydan vereceği hasârât (hasarlar), ne kadar münkasım (bölünmüş) olursa olsun yine servet-i umumiyyeden zâyiât, hem de karşılıksız yani sigortaların tazmin edemeyeceği hasârât değil midir?

Sonra bu hasârât arasında sigortasız emvâla ait olan zâyiât-ı sâriyenin (yayılan kayıpların) zımân-ı münkasımdan (bölünmüş tazminatlardan) da hisse-i telâfisi bulunmadığı cihetle büsbütün heder olup gitmesi ve sigortaya kabul edilen emvâlin bihakkın takdir-i kıymeti ve tâlib olan eşhâsdaki aġrâz ve makâsıdın tedkîk-i mâhiyeti hususunda tesadüf edilecek müşkilât-i azîmeye mebni, içinden çıkılamayacak derecede bir takım entrikalara yol açılmak yüzünden hiçbir şey olmasa yine servet-i umûmiyyeye büyük zararlar açılması da başka.

Sigortanın kabulü faraziyesinde sigortasız emvâlin zararını ileri sürmek münasip olmayacağı için herkesin emvâlini sigorta ettirmesi ise cidden baîd (uzak) olduğu gibi bu da zikrolunan felsefelerle ya erbâb-ı müsamahayı veyahut ashâb-ı aġrâzı çoġaltmaktan ibâret olacağı âzâde-i beyandır.

Şurası da şâyân-ı dikkattir ki mesela harîka karşı sigorta ettirilen bir binada yanmak ihtimali son derecede zaîf ve vâhî (boş) bir ihtimal halindedir. Demek ki yanmasından korktuğumuz o bina yanmayacaktır. Eğer yanacak olsa hiç onu kumpanya sigortaya kabul eder mi? Yanmayacağına güvenir ve yanmayacak olan bu binanın bekasından senelerce müstefîd olacağını kaviyyen farz ve tahmin ediyor ki sigorta muamelesine girer. Şu halde bu istifadeyi bina sahibi kumpanyaya terk etmeyip nefsi için alıkoysa yani sigorta muamelesinden sarf-ı nazar etse (vazgeçse) daha iyi değil midir?

“Kumpanya sigortaya aldığı binayı yanmayacak diye almıyor. Yanarsa o zararı idâresi dahilinde bulunan diğer hanelerden telafi edebileceğini düşünüyor” denilirse bu defa o diğer hanelere nakl-i kelâm edilerek: “Bunlar yanacak mı, yanmayacak mı?” suali vârid olur ve neticede lâzım gelen devir veya teselsül[2] her halde binaların her birinde yanmamak

ihtimalinin kuvvetine kanaatle def' edilebilir. İşte bunlar bir takım hakâikdir (hakikatlerdir) ki kumpanyalar tarafından daha güzel takdir olunuyorlar demektir. Şayet istidlâlimiz mücmel (özet) görüldüyse bunu biraz izah edelim:

Bizim bir binamız varsa kumpanyanın bin binası var. Biz bir tanesi için korkuyoruz da o niye bin tanesi için korkmuyor? Demek kumpanyanın bu bin ebniyeden (binalardan) senede yanmasına ihtimal verdiği miktar, her halde bunlardan toplanan ücret-i seneviyenin mâdûnunda (yıllık ücretin altında) kalacak bir ehemmiyeti hâiz olabilir. Ki bu ise bir hane hesabına senede çok görülmeyerek verilen paranın ehemmiyeti o hanede yanmak ihtimalinin ehemmiyetinden büyük olduğunu intaç eder. O derecede ki kumpanyalar tarafından bin hane üzerinde icrâ edilen kâr ve zarar hesabının küçük mikyâsı bulunan bir hane hakkında icab edeceği netice-i ma'ruzayı (uğranacak sonucu) kabulde tereddüd göstermek mesela birin ona nisbeti, onun yüze nisbeti gibi olduğuna inanmamak mesâbesinde olur.

Hakikat-i riyâziye (matematikselsel bir hakikat) şeklini almağa başlayan nazariyatımızı biraz daha izah edelim: Bi'l-farz (farz edelim ki) yüzde bir buçuk nisbetinde bir ücretle sigorta edilen bir hanede yanmak ihtimali —sigorta şirketlerinin mezkûr ücretle bu ihtimalî mübadeleye rağbet göstermelerinden bi'l-istidlâl— kat'iyen yüzde bir buçuk derecesine çıkmayıp mesela yüzde bir nisbetinde kalmak lazım geldiğine nazaran bu hanenin kıymeti bin lira olduğu takdirde sigorta ücreti binde on beş ve yanmak ihtimali binde on nisbetinde olur. İşte bu hanelerden bin tanesini birbirine zammetmekle (eklemekle) ücretin bir milyonda on beş bin ve tehlike ihtimalinin bir milyonda on bin derecesine çıktığı görülür. Ki bu suretle bir hane üzerinde yürütülen hesâb-ı nisbînin (orantısal hesabın) biaynihi (aynı şekilde) bin hane hakkında da bâki ve lâ-yetegayyer (değişmez) olduğu tahakkuk eder. Çünkü onun on beşe nisbeti her ne ise on binin on beş bine nisbeti de odur. Çünkü mezkûr bin hane dediğimiz de yine bizim üzerine titrediğimiz tek hanemiz gibi birer haneden müteşekkildir.

Demek ki “Bir evim var, yanarsa sokakta kalırım” diye korkan bir adamın mevkii ile bin haneyi sigortaya kabul eden bir şirketin mevkii arasında tehlike nokta-i nazarından fark olması lazım geldiği kat'î ve riyâzî (matematikselsel) bir bürhan ile sâbit iken hane sahibi için korkmakta ma'zuriyet ve şirket için de bir hakk-ı cesâret (cesaret hakkı) tasavvur ederiz ki

bu hal mahzâ vâhimemizin (vehm gücümüzün, zihindeki “sanrı” kabiliyetinin) bizi tağlît etmesinden (yanıltmasından) ileri gelir. Eğer bunlar arasında bir fark var ise hane sahibinin sigorta için vereceği taksitleri kendi kendine biriktirmesi mutad olmadığı halde şirketlerin bu paraları zarar ve ziyan karşılığı olarak muhâfaza etmeleri meselesinden ibarettir. Halbuki şu fark, cüz'î bir ihtimam ile bertaraf edilebileceği gibi vâhimemizin (vehim gücümüzün) bizi iknâa çalıştığı fark nev'inden de olmadığı için nazariyat-ı sabıkamıza (önceki teorilerimize) kat'iyen dokunmaz.

“Şirketlerde sermaye müteaddid eşhâsın (çok sayıda kişilerin), havâic-i asliye-i maişetlerinden (geçimlerine ait asıl ihtiyaçlarından) fazla olarak âdetâ açıktan para kazanmak maksadıyla ayırdıkları meblağdır ki bunun ziyâı (kaybı), mesela bir âilenin senelerce dışından tırnağından artırdığı para ile yaptırabildiği bir hanenin ziyâı kadar acı gelmez” denilmek de doğru olamaz. Çünkü bir adamın bir evinin yanması, vukuu muhtemel olmak itibariyle koca bir şirkete ait olan binlerce evlerden bir tanesinin ve hatta bir haylisinin yanması nisbetinde olmayıp şirketin bütün evlerinin demeyim de her halde devam-ı muâmelâtını sekte-dâr edecek (ticaretinin devamını sekteye uğratacak) kadarının yanması ihtimaline muâdil olmak lazım geleceği biraz evvel serdettiğimiz tedkikat ile sâbit olduktan sonra teessüs etmiş bir şirketin zeval ve iflâsını, ehemmiyetçe bir ailenin sokakta kalmasından aşağı gibi telakki edebilir miyiz? Halbuki şirketin, şunun bunun zevâid-i emvâlından (mallarının fazlalıklarından) müteşekkil olmakla onun iflâsı yüzünden eshâm-ı mezkûre ashâbının (bahsedilen hisse sahiplerinin) maişet-i asliyelerine (temel geçim kaynaklarına) hâlel gelmese de başka bir medâr-ı maişeti olmayan şirket müstahdemîninin (çalışanlarının) halleri nasıl olur? Bir de misal-i sabıkadaki (önceki örnekteki) bin liralık yegâne hanemizin birkaç saat içinde yanıp kül olması ihtimalindeki tehlikeden yani def'aten bin liralık bir ziyandan korktuğumuz halde bu hane için sigorta bedeli olarak yüzde bir buçuk hesabıyla her sene verdiğimiz on beş lirayı neden istiksâr etmiyoruz (çoğaltmaya çalışmıyoruz). Çünkü bin liralık hanede oturmak bin liranın hesab-ı vasatî (ortalama hesap) ile yüzde altıdan faizi bulunan altmış lirayı, senevi süknâ (yıllık oturma) menfaati mukabilinde istihlâk eylemek (tüketmek) yahut tabir-i âherle (diğer tabirle) bin liraya yüzde altıdan fâiz vermek demek olduğu halde bu hane kendi malı olduğuna nazaran senede en azdan yüzde bir buçuk nisbetinde de hanenin, eskimek suretiyle re'sü'l-mâlinden (sermayesinden) tenezzül husûle gelebileceği için süknâ bedelinin yetmiş beş liraya veyahut fâiz bedelinin yüzde yedi buçuğa terakki etmesi, insanın kendi malı olan bir hanede oturmak neşvesine (mutluluğuna) karşı göze görünmese bile buna bir de sigorta ücreti olarak yüzde

bir buçuk daha inzimamıyla (eklenmesiyle) süknâ bedeli doksan liraya yahut fâiz yüzde dokuza çıkarsa cidden şâyân-ı istiksâr bir hale gelir. Çünkü bin liralık bir hanede müste'ciren (kiracı olarak) senevî elli altmış lira ile oturmak daima mümkün iken bu hizmeti doksan liraya gördürmek, kendi evinde oturmakta başka bir zevk-i istirahat hisseden bir âkıl muhâsibin (akıllı muhasebecinin) dahi işine gelmez. İşte bu, beğenmediğimiz sigorta ücret-i seneviyesidir (senelik ücretidir) ki kirada gezmekle kendi evinde oturmak arasındaki muvâzeneyi kat'î bir surette ihlal ederek ilelebed müste'cir (sonsuz dek kiracı) kalmak tarafına bir rüchân-ı kat'î ve iktisâdî (ekonomik ve kesin bir üstünlük) kazandırır. Ve ahâlîde emlâk sahibi olmak hevesini kesreder (kırar).

Bir de bir tek hanesini sigorta etmekle tehlikeyi üzerinden atan adamın iktisaden mutazarrır olacağı (zarar görmüş olacağı) kabul edilmese bile bin hanenin tehlikesini üzerine alan ve bu yüzden para kazanan kumpanya memlekete yabancı olduğu takdirde kumpanyanın kazanmakta ve memleketin zarar etmekte olduğu artık şüphe götürmez.

Mâ ba'di var.

Mustafa Sabri

[1] Kumpanya (İtalyanca: compagnia), iktisâdî manâda iki veya daha fazla kişinin sermaye veya emeğini birleştirerek ortak ticari faaliyet yürüttüğü bir yapıdır. Türk Ticaret Kanunu'na göre şirketler tüzel kişilik olarak kabul edilip anonim, limited, kollektif ve komandit gibi türlere ayrılır. Kumpanyalar, riskin paylaşıldığı ve belirli sermaye oranında kâr veya zararın paylaşıldığı yapılardır, şirketlerdir. İslam hukukumuz açısından şirket (شركة) olarak bilinen bu yapı, kâr ve zararın adil paylaşımını ve faizden kaçınılmasını esas alır. İslam hukukunda Mudârabe ve Şirket-i İnan gibi şirket türleri bulunur.

[2] İslâm nazarında “teselsül” ve “devir” ıstılahları, mantık ve kelâm ilimlerinde Hazret-i Mevlâ'nın varlığının isbâtı sadedinde geliştirilmiş fakat bu konuda münhasır olmayan ve

kâinatın başlangıcı gibi konuları açıklarken kullanılan mühim birer istidlâl biçimidirler. Bu ıstılahlar, varlık zincirinin-silsilesinin ya da sebepler silsilesinin sonsuz geriye gitmesi yahut bir daire çizmesi ve bunun hiç bitmemesi olan müşkillerin mümkün olmadığını izahı sadedinde geliştirilmişlerdir.

1. Teselsül:

□□□□□□ □□ □□□□ □□□□ □□

“Sonu olmayan varlıklar silsilesi tertip etmektir”

Teselsül (latincesi *infinitum*), İslâm mantık ve kelâm ilminde, neden-sonuç/muallil-muallel ilişkisinde sonsuza kadar geri gitmeyi, başka bir tabirle geriye gittiğimizde bir başlangıç “0” noktası tespit edemediği geriye gitme işleminin bit(e)memesini ifade eder. Bir olayın/kişinin/hâlin varlığının başka bir olayın/kişinin/hâlin varlığına onun da daha başka bir olayın/kişinin/hâlin varlığına dayandığı, bu illet olmak, birinin diğerinin varlığı için var olmasının gerekmesi zincirinin ise sonsuz bir geçmişe kadar uzandığı yahut uzanması fikridir. İslâm nazarında, teselsülün muhâl olduğu göz önüne serilmiştir zîra bir olayın veya varlığın bir diğerinin varlığına dayandığı (muallel olduğu) bir dizide sonsuz bir geçmişin olması, zincirin hiçbir zaman bir “ilk sebep” ya da “ilk başlangıç” bulamayacağı manâsına gelir. Bu ise bir olayın var olabilmesi için gerekli olan ilk sebebin yokluğunu ifâde etmekle bu teselsülün varlığı durumunda şu anda varlığını konuştuğumuz şeyin “var olmaması” gerekmektedir. Arzu eden bunun matematiksel ifadesini, olasılık teorisinin girişini teşkîl eden Bayes teoremine göre bunu bulabilir. Her bir durumun varlığı kendisinden önceki durumun varlığına bağlı olacağında o durumun varlığı ve yokluğu ihtimalleri şu andaki durumun da ihtimalini oluşturacaktır. X1'in varlığının ihtimali $\frac{1}{2}$ X1'in sebebi olan X2'inin $\frac{1}{4}$ şeklinde devam etmekle sonsuza “yakınsamaktadır”.

Böyle ifade edecek olursak şu an gözümüzle gördüğümüz X1'in varlığının imkânı Bayes teorisinde “0” dolayısıyla imkansız olacaktır. X1'in ise biz var olduğunu değerinin “1” olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla $0 \neq 1$ olacağı için teselsül çelişki ifade etmekle doğru olamayacaktır.

Bu bakış açısına göre, teselsül imkansız olduğu için evrenin varlığını açıklayan ilk bir

sebebe, yani zorunlu varlığa (*vâcibü'l-vücut*), Mevlâ'ya ihtiyaç vardır. İslam düşüncesinde bu argüman, evrenin ve olayların mübdî ve mebdesinin Hazret-i Mevlâ olduğunu savunarak teselsülü reddeder.

2. Devir:

□□□□ □□□□□ □□ □□□ □□□□□ □□□□ □□

“Bir varlığın(X1) mevcudiyetinin, varlığı ona muhtaç olan diğer bir varlığa(X2) binâ edilmesidir” (X1-X2'ye X2-X1'e muhtaçtır böylelikle çizdikleri hareket bir daire olmaktadır)

Devir (*tautology*), bir olayın varlığını yine kendisine muhtaç olan başka bir olaya dayandırmayı ifade eder. Yani, olay A'nın var olabilmesi için olay B'nin var olması gerekirken, aynı zamanda olay B'nin var olabilmesi için de olay A'nın var olması gerekmektedir. Bu döngüsel mantık ise bir kısır döngü doğurur, çünkü bir olay kendi varlığına sebep olamaz. Misâlen, bir varlığın sebebi, kendinden önce gelen bir başka varlık olmalıdır; aksi halde bir olay kendini var eden sebeple aynı anda var olamaz.

Devir de İslam mantıkçıları tarafından muhâl olarak kabul edilmiştir, çünkü mantıkî olarak bir şeyin kendi varlığına sebep olması, “neden” ve “sonuç” arasındaki zorunlu ardışıklık-terâhî (□□□□□) (takdîm ve teahhür) kuralına aykırıdır. Bu kural, her şeyin kendisinden önce bir nedene dayanmasını zorunlu kılar.